

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / C. Trimp

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 725
C. TrimpTot gemeenschap geroepen
én tot afscheiding verplicht?MEDITATIEF 728
D.J. van Diggele

Blijf bij en blij!

WANDELEN MET GOD 729
Ria Borkent

En Hij zal ons binnenvaren

ACHTERGRONDEN 731
G.J. van Middelkoop

G. van den Brink:

SCHRIFTSTUDIE 736
M. van VeelenGrensovergangen van
de Geest 3DOCUMENT 739
C. Trimp

Het recht van reformatie

en verder..

Boekbespreking/Meegelezen
Uit de kerken

TOT GEMEENSCHAP GEROEPEN ÉN TOT AFSCHEIDING VERPLICHT?

De kwestie

Jaren geleden – het was op 12 november 1965 – verdedigde H.B. Weijland aan de 'Theologische Academie uitgaande van de Joh. Calvijn Stichting te Kampen' zijn dissertatie (over *Augustinus en de Kerkelijke tucht*). Naar goed gebruik voegde hij daaraan een aantal stellingen toe. Stelling 12 luidt aldus:

De zinsnede in art. 28 van de Ned. Gel. Bel.: 'En opdat dit (n.l. de kerk als het lichaam van Christus) te beter onderhouden zou kunnen worden, w is het ambt aller gelovigen, volgens het Woord Gods, zich af te scheiden van degenen, die niet van de Kerk zijn, en zich te voegen tot deze vergadering, hetzij op wat plaats dat God ze gesteld heeft'; (curs. W.) verpt de deur o p naar een doperse kerkbeschouwing.

Artikel 28 NGB spreekt over de plicht tot afscheiding van de valse

kerk. Als zodanig is het een bekende dwarsligger ten opzichte van het 'oecumenische' synthese-denken. Maar de promovendus van destijds zag hier een ander probleem: artikel 28 zou de deur openwerpen in de richting van een doperse kerkbeschouwing. En een doperse kerkbeschouwing is een fanatieke, perfectionistische, om niet te zeggen: rigoristische, beschouwing. Het lijkt niet voorstelbaar, dat juist de NGB daaraan dáárvóór een introductie zou bieden! Er is dan ook destijds prompt negatief gereageerd op deze stelling.'

Wij willen over deze schermutseling van destijds graag even doorpraten, want het gaat hier over onze eigen geloofsbelijdenis, die juist op het punt van het 'zich afscheiden' een belangrijke rol gespeeld heeft in onze eigen kerkgeschiedenis, met name bij de Afscheiding van 1834 en de Vrijmaking van 1944. Bovendien is de terughoudendheid ten aanzien van dit ge-

deelte van de gereformeerdebelijdenis nog steeds aanwezig. Wij denken op dit moment aan bekende namen uit de kring van de Gereformeerde Oecumenische Synode (J.H. Kromminga en P.G. Schrottenboer in hun Engelstalige publicatie uit 1992 *Catholicity and Secession A Dilemma*).

Ook denken wij aan de emeritus-hoogleraar dr. K. Runia, die ook in de daareven genoemde bundel schreef over art. 28 NGB en daarop onlangs nog eens terugkwam in de afscheidsbundel voor dr. W. van 't Spijker.²

Steeds gaat het over de vraag of artikel 28 een stimulans bevat voor het kerkontbindend afscheidings-

verschijnsel, dat met een hatelijk woord separatisme en (wat vriendelijker) *secessionisme* wordt genoemd.

En hoe is de relatie tussen art. 28 NGB en de katholiciteit van de kerk – een van de eigenschappen van Christus' gemeente? Volgende vraag: staat de idee van 'afscheiding' niet haaks op de oecumenische roeping van elke kerk, die zich noemt naar Christus?

Uiteindelijke vraag: heeft de zgn. Afscheiding van 1834 – geboortuur van De Gereformeerde Kerken in Nederland, zoals wij deze in de twintigste eeuw leerden kennen – ons niet in de situatie van de beruchte 'repeterende breuk' – de niet te stuiten verbodsbreuk van het gereformeerd protestantisme – gebracht? Of, anders gezegd: is het strijdmodel van de Gereformeerde Bond in de Ned. Hervormde Kerk niet te verkiezen boven de keuzes van H. de Cock, A. Kuiper en K. Schilder?

Het is de moeite waard om over deze nog steeds niet verouderde vragen na te denken. Zij raken rechtstreeks onze positie als vrijgemaakt-gereformeerde kerken in dit land.

Vier overwegingen

Wij willen bij deze kwestie de lezer de volgende overwegingen aanbieden.

1. Het is al ruimeen eeuw geleden (18 dec. 1888), dat dr. H. Bavinck in een befaamd geworden rectorale rede het onderwerp 'separatisme' en 'sectarisme' ter sprake bracht.³ Bij die gelegenheid liet hij zich niet zo vleidend uit over de mentaliteit en levenshouding binnen de kerken van de Afscheiding. Naar Bavincks oordeel was het kerkelijk leven in de greep van het piëtisme gekomen. En aan het piëtisme ontbreekt het echte besef van de katholiciteit van het christendom.

Wij geven een kenmerkend citaat: 'Tevreden als men zelf in eigen huis God

mocht dienen of op de bekering van zielen mocht uitgaan, liet men land en volk, staat en maatschappij, kunst en wetenschap aan eigen lot over. Men trok zich uit geheel het leven terug, scheidde zich in de letterlijke zin van het woord van alles af, en ging soms, erger nog, naar Amerika scheep, het vaderland als toch verloren aan het ongeloof prijsgevende. Zie, deze richting heeft wel veel van het Christendom, maar zij is het ware, volle Christendom niet' (34, 35).⁴

Feitelijk stemt Bavinck achteraf in met de kritiek op de Afscheiding, nl. dat daarin een vorm van Labadisme zich meester heeft gemaakt van de denkwijze en levenshouding van veel van zijn mede-kerkleden. En daartegen had hij fundamentele bezwaren. Hij werd daarbij stellig gestimuleerd door zijn sympathie voor een figuur als A. Kuiper. Wij gaan niet te ver wanneer wij beweren dat Bavinck het moeilijker had met art. 28 en 29 v m de Ned. Geloofsbelijdenis dan met de pluriformiteitsleer van A. Kuiper.⁵

Tot de dag van vandaag speelt Bavincks rede uit 1888 een voorname rol, blijkens de publicaties die wij daareven (m.n. in noot 2) hebben vermeld.

2. Terecht heeft Bavinck zich verzet tegen de enghartigheid en de eenkennigheid, de hoogmoed en het individualisme, die typerend zijn voor de sekte. En zijn opmerking dat wij 'afscheiding' niet tot een artikel van het christelijk geloof kunnen verheffen (a.w. 35) is terecht. Of, zoals Runia het stelt: wij kunnen niet van een 'beginseel van afscheiding' spreken.⁶ Toch geeft Runia m.i. artikel 28 niet correct weer.

Bij nauwkeurige lezing blijkt artikel 28 te spreken over het tegendeel van 'afscheiding'. Het gaat over de roeping zich bij de kerk te voegen.

Er staat immers nadrukkelijk, dat ieder die zich afzondert van de kerk, of zich niet bij haar voegt, tegen Gods bevel handelt. En in arti-

KERNREDACTIE:
PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:
DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS.
A.L. TH. DE BRUIJNE, DRS. G. GUNNINK,
DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER.

MEDEWERKERS:
J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:
W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:
Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0118) 215591.

ABONNEMENT:
f 85,75 per jaar; f 46,25 p. r. halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).
Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingsstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).
De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:
Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad weer te nemen.

ISSN 0165-5191

kel 29 wordt **ten overvloede** met nadruk gesteld, dat niemand het recht heeft zich van de **kerk** af te scheiden.

De afscheiding; **waarvan gesproken** wordt in art. 28, **betreft** een afscheiding van de **valse kerk**. Wil men zich voegen bij de **kerk**, **dan zal men** zich moeten ontdoen van **alle banden met** de valse **kerk**. De valse kerk mag **niet** het 'zich voegen' bij de kerk in de weg staan. **Een** afscheiding **is** in dat geval dienstbaar aan het 'zich voegen bij de kerk'. Zo is dan 'afscheiding' **een zaak van het 'ambt' der gelovigen**, d.w.z. daartoe worden gelovigen geroepen **en** verplicht. **Juist ook** artikel 28 is anti-dopers – net als de andere artikelen van de Nederlandse Geloofsbelijdenis.

Runia zegt:

'In art. 28 zegt de *Nederlandse Geloofsbelijdenis* dat **allen** zich bij de ware kerk behoren te voegen' om de eenheid van de kerk te bewaren', *maar* (cursivering door mij, CT toegevoegd) in de volgende alinea horen we dat 'alle gelovigen zich overeenkomstig Gods Woord behoren af te scheiden van hen die niet tot de kerk behoren'?

Tot zover het citaat van Runia.

Waar Runia 'maar' zei, **bad** hij moeten zeggen: 'vandaar' of 'daarom' (horen wij in de volgende alinea... etc.). Dan brengen wij de typisch-Calvinse strekking van art. 28 ten gehore.

3. Ook Calvin kreeg het verwijt dat hij zich had afgescheiden van de katholieke **kerk**. Maar Calvijns verweer was, dat de afscheiding van de katholieke kerk van Christus door **de kerk** van Rome was voltrokken en dat Calvin, en **de** vele andere reformatische christenen, niet anders deden **dan** deze afscheiding **ongedaan** maken door de prediking van het Woord van God in haar eer te herstellen. De tegenstanders van de Hervorming zijn de nieuwlichters en de papalisten van Rome zijn de scheurmakers!⁸ Men **leze** en **herleze** de 'schitterende' brief van Calvin (1 september 1539) aan het adres van bisschop

Sadoletus van Carpentras! (*Om de lezers* te gerieven, komen wij hierop terug in de rubriek Document)

4. Het zal duidelijk zijn, dat **de** in artikel 29 NGB beschreven **kenmerken** van de **ware** en de **valse kerk** niet gemist kunnen worden bij het correct lezen van art. 28. **Hoe** zal een **mens** in staat zijn antwoord te geven op de **vraag** waarmee art. 28 ons allen **confronteert**: kent U de **plaatsen**, 'waar God haar (= de kerk) gesteld heeft'? Zei Bavinck **niet terecht** (a.w., 35) dat wij **wijd en ruim de blik over de kerken** (moeten) laten **weiden, tussen** ket valse **en** ware (moeten) onderscheiden **en** om het **kaf** het koren **niet** voorbij te zien?

Daar (in art. 29 NGB) zal dus ons uitgangspunt gezocht moeten worden, **wanneer** wij antwoord **de** n op de **eerlijke, moeilijke en zelfs** **dramatische** vraag van Runia: 'Wat te doen? Is het onze opdracht om de eenheid-indewaarheid of de **waarheid-in-de-eenheid** te zoeken?' (a.w., 271 v.)

Terecht heeft J. Kamphuis (jaren geleden) geschreven, dat Bavincks rede uit 1888 'heel wat vragen onbeantwoord' laat.⁹ Maar dat neemt niet weg, dat Bavincks polemiekt tegen het piëtisme in eigen kring met meer recht aangewend kan worden tegen diverse **manifestaties** en **denominaties** van de **evangelische k-**weging¹⁰, **dan** tegen het **geboortepapier** van de Afscheiding.

En wat Runia's dringende vraag betreft: **wanneer** Runia instemt met het **Manifest van het Evangelisch Werkverband** van 31 mei 1995, dat er **in** de **zgn.** 'traditionele' kerken gesproken moet worden van 'de dictatuur van het pluralisme'¹¹, lijkt het mij niet onduidelijk wat wij **te** **doen** hebben, **wanneer** wij zoeken naar **waarheid en eenheid**. Het verdrijven van of afscheid nemen van de **dictatuur** is ook een **zaak van recht en plicht** (= **ambt**) van de **gelovigen**. **Onder een dictatuur** is geen leven mogelijk. Ook **waarheid en eenheid** hebben daar geen leven.

¹ J. Faber, *Lucerna*, 6e jrg., 145/6 (juni 1966); C. van der Waal, *Ref.*, 41e jrg., 367 (27 aug. 1966).

² 'Kerk zijn in het spanningsveld van eenheid en waarheid', in: J.W. Maris e.a. (red.), *Om de kerk*, Leiden 1997, 257-272.

³ *De katholiciteit van Christendom en Kerk* (ed. G. Puchinger), Kampen 1968.

⁴ Zie hier ook G.C. Berkouwer, *Zoeken en vinden. Herinneringen en ervaringen*, Kampen 1989, 47.

⁵ Zie mijn artikel 'Katholiciteit en afscheiding' in dit blad, 69e jrg., t. vv. (2 okt. 1993).

⁶ A.a., 269. Vgl. ook Runia in de bundel van Schrottenboer, a.w., 66.

K. Schilder zei in 1934: 'Op zichzelf immers bestaat er geen "recht" van scheiding in de kerk' (VW, *De Kerk*, II, 104). Zie ook H.B. Weijland in de bundel van Schrottenboer, a.w., 98.

⁷ A.w., 262.

⁸ Vgl. ook Calvijns *Ootmoedige vermaning* (aan het adres van Keizer Karel V) uit 1543/44, in: H.J. van der Munnik (ed.), *De kerk van Christus en de kerk van Rome. Drie geschriften van Johannes Calvijn*, Rotterdam 1925, 131 vv. en m.n. p. 228-237; W. de Greef, *Johannes Calvijn. Zijn werk en geschriften*, Kampen 1989, 140 vv. Zie ook de *Confessio Helvetica Posterior*, art. 17; E. Koch, *Die Theologie der Confessio Helvetica Posterior*, Neukirchen 1968, 242-246. Belangrijke informatie, ook voor het verstaan van de achtergrond van art. 28 NGB.

Voorts W. Balke, *Calvijn en de doperse radicalen*, Amsterdam 1973, 140-143; id., *Om gang met de reformatoren*, Kampen 1992, 132/3; W.F. Dankbaar, *Calvijn. Zijn weg en werk*, Nijkerk 1982, 71-76.

⁹ *Verkenningen I. Opstellen over kerk en uitverkiezing*, Goes z.j., (1964), 63.

¹⁰ Vgl. Kromminga in de bundel van Schrottenboer, a.w., 8-13.

¹¹ H. Eschbach (red.), *Vurig verlangen. Evangelische vernieuwing in de traditionele kerken*, Zoetermeer 1996, 10.

M meditatief

'...blijven bij de genade van God'

Handelingen 13 : 43

Bijblijven

Het valt niet mee: **bijblijven**. Er verschijnt zoveel. Er duet zich **zoveel voor**. Er is zoveel in **beweging**.

Alle **voors** en tegens, pro's en **contra's**, plussen en minnen eerlijk overzien en gelovig overdenken: ga er **maar aan** staan. **Been** het **maar bij**.

'Mijn eerste keer...'

Paulus houdt zijn eerste preek. Afgedrukt in Handelingen 13. Een preek die erop gericht is dat zijn **gehoor bijblijft**. Dat de **mannen** van Israël en de vereerders van **God** woonachtig te Antiochië (niet in Syrië maar in Galatië) bijhouden wat er **allemaal** door God in **beweging** is **gezet**.

'**Mensen**: luisteren! De **God** van dit volk Israël **heeft** onze vaders uitverkoren...'

Blijf er bij: Paulus **zegt** 'heeft', en **niet**: 'hebben'. Weliswaar hetzelfde **werkwoord**, maar toch een wereld van verschil. Het volk kiest **niet zelf zijn god**, maar God kiest Zelf zijn volk.

Veel veranderingen

Kort op elkaar noemt Paulus heel wat ingrijpende **veranderingen**. **Veranderingen** die **steeds** God Zelf tot stand **brenkt**. Hij regisseert het **vertrek** uit Egypte. Hij **geeft** Kan&. Hij schenkt richters. Hij zorgt zelfs voor koningen. **Alles** met het oog op **Zijn** volk dat maar

niet bij kan blijven. Niet werkelijk bij Hem kan blijven.

Dè verandering

En als dan **God** de diepst ingrijpende **verandering** van de geschiedenis tot stand brengt door 'naar de belofte voor Israël de Heiland **Jezus**' te doen **komen**, **haakt** Jeruzalem, inclusief oversten, áf! Dit wordt **ze** te **gek**. **Dit benen** ze **niet bij**.

Maar: wat **héét** eigenlijk 'verandering'?

Jezus is immers de belóofde **Heiland** En Hij laat **niets** anders van **God** zien dan wat de **HERE** altijd al **heeft laten zien** – vanaf het **begin** en juist in het **begin** –: **Zijn genade**. **Zijn genade**: in Jezus wel totaal en **radicaal**, maar **niet wezenlijk** anders dan **destijds** bij **Abraham**.

Aandrang

Vandaar dat **Paulus** en **Barnabas** er bij **Joden** en **Jodengenoten**, die na de dienst **meer** willen horen, op aandringen om te **blijven bij de genade van God**.

Blijf **daar** maar bij. Houdt **dát** vast. **Want** **daar** gaat en draait het om. Wat om?

Alles wat er te geloven valt.

Wie blijft bij Gods genade, heeft en houdt alles wat er te hebben en te houden valt.

Bijblijven

Het valt niet mee: dit **bijblijven**: blijven bij de genade van **God**. De kunst totaal afhankelijk te **wil** len **wezen** van **Gods gunst** – en dat is 'geloven' **toch** – is voor ons **allemaal een héle kunst**.

Vele **Jaden** in Antiochië **gunnen** heidenen **Gods genade** niet, want:

die hebben ze niet verdiend!

Vele **Joden** in Antiochië kennen zelf **Gods** genade niet, want zij vinden die welverdiend!

Blij blijven

Afgunst, **haat** en **nijd** liggen op de **loer** daar waar **bijblijven** niet voor **alles is**: **blijven bij de genade** van **God**.

Daarentegen is blijven bij **Gods** genade ook blij blijven. Zelfs als de afgunst van anderen om je **heen** de sfeer wil **verzieken**, verdacht wil **maken**, in een hoek wil **drukken** en **etiketten plakken**.

Paulus en Barnabas worden door **toedoen** van **nijdige Joden** uit het gebied van Antiochië verdreven. Maar de **kersverse leerlingen** die ze door **Gods genade** mochten **maken** raken daardoor opvallend **genoeg** niet gedesillusioneerd.

Zij worden vervuld met **blijdschap** en met de Heilige Geest.

Blijven bij Gods genade: dat is feest!

EN HIJ ZAL ONS BEMINNEN LEREN

Ria Borkent

Wandelen met God

Het gesprek in dit blad over homofilie en homoseksualiteit brengt mij in herinnering het boek van Hans Werkman *De wereld van Willem de Mérode*. Het is een bekroonde biografie die ik precies tien jaar geleden las en herlas. Willem de Mérode (1787- 1793) was dichter, hij was homofiel en hij was gelovig. Zijn gedichten spreken van de botsing tussen geloof en liefde, want Willem de Mérode wees de homoseksuele beleving van de liefde af.

De Rozenhof

Toch is hij eens tever gegaan in een contact, waarvoor hij is veroordeeld en gevangene heeft gezeten. In de gevangenis schreef hij de kleine bundel *De Rozenhof*, korte vierregelige verzen, evenzovele hartekreten.

Mijn God, ik ben zo lusteloos en moe.

Ik weet niet wat ik in dit leven doe. Ge ontnemt mij liefde, ontfutselt mij vertrouwen.

Toch zegt Gij: leef! mijn God, mijn God, waartoe?

De dichter was een gereformeerde onderwijzer in een Gronings dorp, hij hield van jongens, genoot van hun verhalen en belevenissen, wilde voor ze zorgen, hij bemoeide hen en bemoeide hen.

Tegelijk droeg hij een masker om zijn homofiele gerichtheid te verbergen. Hij wist dat een verdergaande relatie niet kon; dat wilde hij, zeker na 1924, zelf niet.

In de biografie zijn authentieke

briefjes opgenomen die Willem vanuit de gevangenis schreef, boeteklachten van zonde en berouw, en antwoordbrieven, zeer pastoraal van toon, van pater Jos. van Wely.

Schuldbelijdenis

Willem Keuning (de Mérode was zijn pseudoniem) heeft schuldbelijdenis afgelegd, maar hij moest voor de kerkenraad ook bekennen dat hij niet van jongens mocht houden en dat kon hij niet. Mocht hij een jongen niet mooi vinden?

Gij glimlacht, wijl 'k mij in Uw schoon verheugde?

Was God ten zesden dage niet vol vreugde

Om's mensen heiligen volmaakt te bouw?

Mag ik niet drinken wat Hij blijde teugde?

Een breuk met de gereformeerde kerk was het gevolg.

Toen hij veroordeeld werd kwam trouwens aan de vriendschap met verschillende jongens een einde,

wat hij als schrijvend leed ervaarde. Maar daarnaast is zijn naam door kerkmensen belasterd en door het slijk gehaald.

*Heer, liefde hebt Gij van mij weggenomen,
Maar ook 't gehuichel van de schijnbaar vromen.
Zij dringen ver van zondaars zich tezaam.
't Is goed, laat mij maar eenzaam tot U komen.*

Eenzaam

Een eenzaam man werd hij, iemand die zich geheel gaf aan zijn dichterschap. Zijn latere werk is meer sober van toon, er zijn rake typeringen van mensen en situaties bij, gedichten over bijbelse figuren, over steden en kunst, psalmbewerkingen, natuurverzen.

Veel gedichten van hem vinden wij nu ouderwets van taal, geen wonder, er is driekwart eeuw overheen gegaan. Maar vele andere hebben tot op de dag van vandaag hun zeggingskracht behouden, tijd en taal veranderen, maar de mens die God zoekt blijft door alle tijden heen dezelfde.

In kerkmensen teleurgesteld ('Zij zeggen: wij vergeven, maar ga heen'), bleef hij op God zien, en vond verzoening in Christus bloed ('want bloed wordt slechts verlost door Bloed').

Comfortabel

Ook tot ons, die het zo graag prettig en comfortabel hebben in de kerk, heeft deze poëzie iets te zeggen, want christen-zijn brengt strijd mee, daar heeft de Here Jezus ons al op voorbereid toen Hij zei, aller-

eerst met **betrekking** tot zichzelf, **maar** ten diepste eveneens tot ons: 'als de **graankorrel** niet in de aarde valt en **sterft**, brengt zij **geen** vrucht voort'. Er moet dus gestorven worden (aan de zonde) in dit leven en dat is een pijnlijke zaak. Er is lijden om Christus' wil in allerlei vormen.

De zin van het lijden **heeft** Willem de Mérode in vele **beelden** onder woorden gebracht: de **roos moet gesnoeid** worden om tot bloei te komen, een steen **wordt** onder grote druk tot robijn, een **opengestoken** schelp laat pas de parel zien, een uit de schil geschopte **kastanje** toont zijn glans, druiven **worden gekneusd** tot **wijn**. Steeds nieuwe beelden voor die ene **zaak**: de **zelfverloochening** van een christen. 'Groen hout **moet breken**, (...) dat zijn voor mij maar niet mooie beelden of beweringen, het is letterlijk waar (...) maar je krijgt wel een knauw', schreef Willem in een brief.

Hij had den hamer in Zijn hand genomen.

Ik zág den slag, en kromp in angstig schromen.

God! sla de wanden van mijn hart niet in!

Hij zei: hoe zou Ik anders binnenkomen?

Zo is ons een **rijk** innerlijk leven in zijn poëzie (Verzamelde Gedichten) **nagelaten**. Deze gedichten vertellen van strijd en lijden, van liefde en verdriet. Schuld, berouw en vergeving **zijn** centrale elementen in zijn werk, en daarin ligt een universele betekenis, zijn woorden vinden weerklink in ons eigen hart. Het einde van een **avondmaalsgedicht** citeer ik voor u tot slot:

*God had de boeken dicht gedaan,
En zou het grote vonnis spreken.
Toen dorst hun stem de stilte breken:
O Heere Jezus, neem ons aan!*

*En 't bonzend hart dat ze in zich vonden
Was vlekkeloos en zonder zonden.*

Een bijzondere toelichting op 1 Korinte

In de serie Tekst en toelichting verscheen vorig jaar het eerste deel op 1 Korinte (de hoofdstukken 1-7). De formule van deze serie is bekend: een nieuwe vertaling van de bijbeltekst gaat vergezeld van enig toelichtend commentaar. Ook in dit deel wordt die formule gebruikt. Toch is het een bijbelcommentaar dat extra belangstelling verdient. Bijzonder is namelijk het grote aantal verwijzingen naar andere geschriften uit de bijbelse tijd, die het denken en leven zowel van de apostel Paulus als van de Korintiërs verhelderen. Deze verwijzingen worden op p. 16 als volgt gerubriceerd:

1. het Nieuwe en het Oude Testament (inclusief de apocriefe boeken);
2. de Qumran-literatuur;
3. de joods-hellenistische schrijvers Philo en Josephus;
4. de joodse en joods-christelijke pseudepigrafische literatuur;
5. de rabbijnse literatuur (o.a. de Misjna);
6. de vroeg-christelijke literatuur;
7. de klassieke literatuur;
8. de pagane hellenistische literatuur;

Dr. H.W. Hollander, die op dit terrein zeer deskundig is, refereert in zijn uitleg voortdurend aan dergelijke geschriften. Zo kan hij bijvoorbeeld verklaren waarom in de christelijke gemeenschap te Korinte zowel onthouding of hoerij als seksuele onthouding voorkwam. Eerstgenoemde houding heeft een parallel in de populaire levensfilosofie van die tijd (Stoa, Cynisme), het tweede kwam voort uit het hellenistische vrijheidsideaal: de ware 'wijze' streeft ernaar dat begeerte

P.H.R. van Houwelingen

B boekbespreking

en hartstocht geen vat op hem hebben.

Hoewel vermoedelijk slechts weinig mensen behoefte zullen voelen om alle verwijzingen na te trekken, kunnen die als zodanig toch helpen om de tekst van Paulus' brief aan de Korintiërs en de achterliggende leefwereld beter te begrijpen. Jammer is alleen dat, waar het in 1 Kor. 7 gaat om huwelijk en seksualiteit, op geen enkele manier verwezen wordt naar de betekenis van het beroemde apostelbesluit uit Handelingen 15: 'onthouding van hetgeen aan de afgoden geofferd is, van bloed, van het verstikte en van hoerij'. Vermoedelijk heeft het ontbreken van deze verwijzing te maken met de visie van de schrijver op het bijbelboek Handelingen. Maar dat is weer een ander verhaal...

N.a.v. H.W. Hollander, *1 Korintiërs I. Een praktische bijbelverklaring* (Tekst en toelichting). Uitg. Kok, Kampen 1996. Omvang 137 pagina's; prijs f 35,-.

De geestelijke groei van de nieuwe mens

Onrustig is ons hart... Menszijn in christelijk perspectief' is de titel van een bundel artikelen die in 1994 verscheen onder redactie van dr. H. Veldhuis, Hervormd predikant te Culemborg. Het boek stamt uit wat wel genoemd wordt de 'Utrechtse school', een aantal theologen verbonden aan de Theologische Faculteit te Utrecht, die zich vooral bezig houden met dogmatiek en godsdienstfilosofie. Deze generatie jonge theologen schuwt – met behoud van het hart – het hoofdwerk niet, zoals ds. G.W. Marchal het in een boekbespreking typeerde. De theologie hoeft zich niet zo aarzelend en super-bescheiden op te stellen als het om rationele verantwoording gaat. Ze heeft genoeg in huis om het gesprek aan te gaan, met ieder die maar wil. Bij deze theologen komen we dus tegen een opvallende combinatie van orthodoxie en moderniteit

De mens behoort bij God

Na het wat meer theoretische 'Openbaring en werkelijkheid', dat eveneens in 1994 verscheen, is 'Onrustig is ons hart' in meditatie van aard. Met behoud van het hoofd is het vooral gericht op het hart. De bijdragen in deze bundel hebben alle dit perspectief, dat & mens alleen begrepen kan worden vanuit zijn behoren bij God; in dit bij God behoren liggen ook de zin en bestemming besloten van elk menselijk leven. De schrijvers proberen dit christelij-

ke gezichtspunt te vertalen naar vragen en ervaringen van deze tijd en cultuur. Daarin willen zij de relevantie en het werkelijkheidskarakter van christelijk geloof en christelijke theologie naar voren brengen.

We leven in een cultureel klimaat waar vaak de indruk wordt gewekt, dat er op het terrein van geloof en levensbeschouwing eindeloos veel vragen gesteld kunnen worden, zonder dat daarop antwoorden te geven zouden zijn. De ~~~ schillen de auteurs van de 'Utrechtse school' hebben allen de opvatting, dat ook dogmatiek en godsdienstfi-

Achtergronden

losofie systematische vakken zijn, waarin redelijke analyse en argumentatie een centrale plaats innemen. Zij zijn het dus niet eens met de wijdverbreide mening dat over de centrale aspecten van het geloof alleen gesproken zou kunnen worden in poëtische en verhalende taal en dan zo fragmentarisch, dat systematische theologie niet (meer) mogelijk zou zijn. Inzet van de schrijvers is een systematische ontvouwing van de geloofsinhoud (7-9).

God verandert mensen, maar hoe doet Hij dat?

Een fraai staal van deze benadering biedt het vijfde hoofdstuk, waarin dr. G. van den Brink, Hervormd predikant te Lelystad, 'op het snijvlak van theologie en psychologie' schrijft over de geestelijke groei van de nieuwe mens.

Hij neemt zijn startpunt in wat de Dordtse Leerregels zeggen over de wedergeboorte. Dat is een werk dat God zonder ons in ons werkt. Maar dan volgt in de Leerregels de intrigerende opmerking, dat vanaf het moment van de wedergeboorte de menselijke wil, wanneer die eenmaal vernieuwd is, niet alleen door God gedreven en bewogen wordt, maar door God in beweging gebracht, ook zelf werkt, zodat wij ons metterdaad bekeren (III/IV, 12). Hoe gaat dit? Volgens de Leerregels kunnen de gelovigen de wijze van deze werking in dit leven niet volkomen begrijpen. Dat is ook niet nodig, want ook zonder dat weten en ervaren zij, dat zij van harte geloven in hun Verlosser liefhebben (III/IV, 13). Toch sluiten ze kennelijk niet elke mogelijkheid tot begripsmatige verheldering uit. We kunnen dus nadenken over hoe de

werking is van Gods **Geest** in **onze** geest. God **verandert** mensen, maar hoe **doet** Hij dat? De Dordtse Leerregels belijden dat er zowel een **goddelijke** als een menselijke (f)actor werkzaam is in de vernieuwing van de mens. Maar als dat **zo** is, hoe verhouden die **twee** zich dan tot elkaar?

Het gaat bij **deze vraag om de** heiliging, de voortgang van de **realisering** van Gods heil in een mensenleven. En we **willen** ons **vooral** bezig houden met de individuele **mens**.

Wat werkt het heil uit in **zijn** individuele leven? (88-90)

Word je door het geloof wel een beter mens?

Worden wij betere mensen **doordat** wij geloven? En **maken** wij daarin ook vorderingen? Zowel de Bijbel als de **hoofdstroom** van de christelijke traditie **spreken** op een **volstekt onproblematische** manier over deze voortgang. De Schrift spoort ons aan tot een **jagen** naar heiliging. We **lezen** overeen **toenemen** in de genade en kennis van **Christus**, van het geloof en van de onderlinge liefde. En **ook** in de kerkelijke belijdenissen komen we dat **tegen**, bijvoorbeeld wanneer de **Heidelbergse Catechismus zegt**, dat de gelovige hoe langer **hoe meer** vernieuwd wordt naar Gods **evenbeeld** (H.C. 44).

Luther, Kohlbrugge en de jonge **Barth** zien de **voortgang** van de heiliging in de vernieuwing van de mens vooral in een **achteruitgang**: ik **raak** hoe langer **hoe meer** onder de indruk van mijn eigen onmacht om het goede te doen. Daardoor **word** ik **steeds** afhankelijker van de genade. Ik leer mezelf steeds beter kennen, waarbij mijn vijandschap **tegen** God veel dieper blijkt te **zitten** dan ik ooit had gedacht. Als gevolg daarvan ga ik steeds meer en **steeds** dieper kven **uit de vrij-spraak**. En dat is een **toenemen** in de genade. Juist **deze diepere** kennis van Gods liefde leidt me tot een intensievere strijd tegen alles wat zich in mijn leven tegen de heer-

schappij van God verzet. Zo **is er ook** een voortgang in het afsterven aan de zonde, waarbij hoe langer hoe meer **levensterreinen** die nog **aan het proces van** de vernieuwing onttrokken waren, onder de heerschappij van het evangelie worden gebracht.

Toch is ook hier **voortgang** in moreel opzicht. **Naarmate** wij meer afsterven aan onszelf, **zullen** wij ons ook meer toewijden aan God en de **medemens**. De heiliging maakt ons los van ons **natuurlijk egocentrisme** en doet ons **hoe** langer hoe meer **beantwoorden aan de** diepste bestemming van ons leven.

We **kunnen** dus alleen maar in een **bepaalde zin** spreken over een voortgang in de morele vernieuwing van de mens dom het geloof. Deze voortgang is er nooit **één** in een rechte lijn. Zij draagt het **karakter** van een met Christus mee gekruisigden begraven worden. Ze gaat dan **ook** altijd gepaard met strijd, **conflict** en weerstand. Daarbij is er **ook** altijd de mogelijkheid van geestelijke stilstand en terugval, van een 'verachten in de **genade**' (Heb. 12 : 15).

Juist doordat hij in de strijd behalve **geestelijke** overwinningen ook **telkens** weer verliezen **doormaakt**, weet de gelovige zich des te **meer aangewezen en** teruggeworpen op de gerechtigheid die hem in **Christus ten deel** valt (90-5).

Verandering van ons hart

We kunnen dus spreken van een **morele** verandering van de mens. We **moeten** dan niet in de eerste plaats denken aan afzonderlijke daden, **maar** meer **aan** de achterliggende dingen **waaruit** onze afzonderlijke daden voortkomen; de onderliggende **karaktertrekken**, fundamentele **geneigdheden**, duurzame verlangens, **normatieve** overtuigingen en emotionele voorkeuren. Wil er van werkelijke morele verandering sprake zijn, dan moet de heiliging diep ingrijpen in het mensenleven, tot op het niveau van het psychisch onderbewuste toe. De **heili-**

ging grijpt door tot in het meest innerlijke complex van factoren dat in de Bijbel samengevat wordt met het woord hart.

Maar die **verandering van** het hart, hoe vindt die precies plaats? Wij doen dat niet zelf, zoals Pelagius dacht. En **ook** behandelt God ons niet als 'een stok en een **blok**' waarbij **Hij al onze psychische functies** helemaal zou overnemen.

In de vernieuwing van de **mens** spelen **zowel** God als de **mens een rol**. Maar hoe verhouden **beiden** zich tot elkaar? (95-7)

Interpersoonlijke communicatie?

Voor de beantwoording van die vraag grijpt Van den **Brink terug** op **gedachten** die werden **ontwikkeld** door de **Amerikaanse godsdienstfilosoof William P. Alston**. Deze **onderscheidt drie** verschillende wijzen waarop God **en mens** zich in het proces van morele verandering tot elkaar verhouden. De meest voor de hand liggende wijze is die van de communicatie. God maakt zijn wil en zijn **bedoeelingen** aan ons bekend. En wij gaan **ernaar streven** ons leven **in** te richten in **overeenstemming met** Gods wil en **geboden**. God maakt ons zijn wil niet slechts bekend, **maar Hij spoort ons ook op allerlei manieren** aan om die wil te doen. Zo **beïnvloedt** God het gedrag van de gelovige. Daarbij gaat het er **voortdurend heel persoonlijk aan toe**. Het meedelen en het aansporen vindt plaats in **een relatie tussen** personen. Dat betekent ook, dat de uiteindelijke beslissing om te luisteren en te gehoorzamen, niet afgedwongen wordt. God respecteert in die zin het persoon-zijn van de mens. **In laatste instantie** is het aan **de mens zelf** om Gods bemoeienissen de doorslag te laten geven of niet.

Dit **interpersoonlijk model** legt toch teveel neer bij de menselijke **verantwoordelijkheid**. Er is **meér nodig** dan **alleen** maar aansporingen van **God** om de weerbarstige

boosheid van ons hart te overwinnen (97-9).

Rechtstreeks heiligend ingrijpen?

Heeft God geen andere mogelijkheden om de heiliging te realiseren in het leven van de gelovige? Kan Hij niet op dezelfde wijze te werk gaan als bij de schepping van de wereld? De Bijbel spreekt soms over een dergelijk rechtstreeks heiligend ingrijpen van God. Hij zal bij Israël het hart van steen verwijderen en het een hart van vlees geven, opdat zij in zijn inzettingen zullen wandelen en Zijn verordeningen onderhouden (Ez. 11 : 19v, 36 : 26v). Wie in Christus is, wordt door Paulus een nieuwe schepping genoemd (2 Kor. 5 : 17). Zo spreken we wel over het 'instorten' en 'uitgieten' van de genade. Maar dit *scheppingsmodel* roept toch ook vragen op. Wordt hierin wel recht gedaan aan de verantwoordelijkheid en vrijheid van de mens? En daarmee aan zijn persoon-zijn? Volgens Alston en Van den Brink valt het niet uit te sluiten, dat God van tijd tot tijd bij de heiliging van de mens volgens het scheppingsmodel te werk gaat, zodat diens activiteit geheel en al uitgeschakeld wordt. Maar dat is kennelijk niet Zijn gebruikelijke handelwijze, want dan zouden alle aansporingen, geboden en vermaningen overbodig zijn (99-100).

Innerlijke deelname

Aan het interpersoonlijke model en aan het scheppingsmodel kleven dus bezwaren. Het eerste vraagt teveel van de menselijke verantwoordelijkheid, het tweede zet die verantwoordelijkheid teveel buiten spel. Is er niet een wijze van goddelijke beïnvloeding voorstelbaar, die enerzijds de onmacht van de mens om zichzelf te transformeren voldoende onder ogen ziet en anderzijds de goddelijke activiteit niet zó sterk aanzet dat de menselijke persoonlijkheid daardoor wordt weggedrukt?

Als uitweg uit het ontstane dilemma introduceert Alston een derde model, dat hij het *deelname-model* noemt. Dit model onderscheidt zich beslissend van de beide andere, doordat het de relatie tussen God en mens niet afbeeldt als een externe verhouding, maar als een *innerlijke verhouding*.

Het Nieuwe Testament en veel andere christelijke literatuur stellen ons God voor als *innerlijk aanwezig in de gelovige* op een manier die veel verder gaat dan de wijze waarop God vanwege zijn alomtegenwoordigheid in alle dingen innerlijk aanwezig is. Alston denkt hier met name aan de voorstelling van de *inwoning van de Heilige Geest in de mens*.

Het Nieuwe Testament spreekt heel vaak over de gelovigen als 'vervuld', 'vol' of 'doordrenkt' van de Heilige Geest en zijn gaven die in hen 'uitgestort' worden. Op een of andere manier wordt het menselijk hart in beslag genomen door het goddelijke leven.

Deze inbeslagname heeft intussen niet tot gevolg, dat de menselijke identiteit wordt uitgewist. Het gaat om een *gedeeltelijke* deelname van de mens aan het goddelijk leven. De deelname van de gelovige aan het goddelijk leven ten gevolge van de inwoning van de Geest moet van dien aard zijn, dat de mogelijkheid en de noodzaak van geestelijke groei aanwezig blijven. Toch brengt de inwoning van de Geest in het mensenhart een veel verdergaande intimiteit met zich mee dan mogelijk is in de meest innige relatie tussen mensen onderling. Het bijbelse spreken over de inwoning van de Geest suggereert dat wij letterlijk *deelkrijgen aan de goddelijke natuur* (2 Petr. 1 : 4). Kennelijk worden wij in de wedergeboorte in dit goddelijke leven binnen getrokken (101-2).

Delen in de goddelijke natuur

Hoe moet je je dat voorstellen, dat de gelovige deel heeft aan de god-

delijke natuur? Alston vergelijkt het met de denkbeeldige situatie van twee mensen wier hersenen aan elkaar verbonden zijn. Als gevolg daarvan heeft de één een directe toegang tot de gedachten en gevoelens van de ander. Toegepast op de heiligingsleer: doordat de gelovige deel krijgt aan de goddelijke natuur, dringen bepaalde aspecten van die natuur door in diens psychische leven. Daarbij is het uiteraard God die bepaalt welke aspecten van zijn natuur *wanneer* door de gelovige gedeeld worden.

Concreet: als ik een liefdeloos en egocentrisch karakter heb, neem ik geen houding van welgemeende liefde aan tegenover de mensen die ik tegenkom. Wanneer God mij nu laat delen in zijn volmaakte liefde (als onderdeel van zijn natuur), dan zal ik die liefde op een even onmiddellijke manier waarnemen als ik mijn eigen gevoelens en geneigdheden waarneem. Ik *hoor* niet alleen in het Evangelie, dat God liefde is, ik *ervaar* ook iets van die liefde in mijn hart – letterlijk! Op een veel directere en levendiger wijze dan in andere relaties ooit mogelijk is, word ik Gods gezindheden, in dit geval Gods liefde, gewaar. Ik weet hoe het voelt om anderen werkelijk lief te hebben. Dat heb ik te danken aan de verborgen innerlijke werking (zoals Calvijn het reeds uitdrukte) van de Heilige Geest in mijn hart.

Dat beperkt zich niet tot het weten; het betreft ook het streven en willen. Ik ontvang dan ook in bepaalde mate deel aan de goddelijke neiging of drang om anderen welgemeend lief te hebben. *Zo krijgt God een bruggenhoofd in mijn innerlijk*. Zelf moet ik mij inspannen en strijd leveren om dit bruggenhoofd een leidende positie te geven in het complexe netwerk van diepgewortelde gezindheden en driften dat tezamen de structuur van mijn innerlijk bepaalt. Vanuit dit bruggenhoofd kan de strijd tegen mijn eigen liefdeloosheid en egocentrisme pas goed aangegaan worden! *Pas als God mijn wil beweegt,*

gaat deze zelf ook werken.

Door deze 'begripsmatige verheldering' – **die overigens** niet verder komt dan een **gedéeltelijke** verklaring – **kunnen** we **reëel** en concreet zien **hoe Gods heil door de Geest als een vernieuwende werkelijkheid ingedragen wordt in het gewone leven, tot in de diepste gevoelens, neigingen en verlangens van mensen van vlees en bloed** (103-7).

Samenvatting

Kun je in een moderne wereld iets **communiceren** van wat je orthodoxe christelijke geloof inhoudt? Kan dat ook wanneer het **gaat** over een zo verborgen zaak als de innerlijke geestelijke **groei** van de **mens**? Ds. Van den Brink wil **daartoe** een poging doen **en** nadenken over **hoe** de **werking** is van Gods **Geest** in onze **geest**.

De Bijbel spreekt van **voortgang** in het geloof: God legt steeds meer beslag **op** de **mens**, de gelovige laat zich **steeds** meer leiden door Gods Geest. **Dat** is een **proces** van heiliging, een proces dat diep ingrijpt in ons **bestaan**. Het **richt** zich op het hart, het **meest** innerlijke complex van factoren dat **ons** denken en doen beheerst.

Hoe gaat Gods Geest te werk in dat proces van heiliging? **Maakt Hij** ons duidelijk wat Gods wil is en **spoort** Hij ons aan om ons **daarnaar** te richten? **Als** het niet **meer** is, respecteert hij wel onze **persoonlijkheid**. Maar bereikt Hij dan zijn **doel** wel? **Of** zal onze weerbarstige boosheid dan **te sterk blijken**, zodat Gods heil niet in ons leven **komen kan**?

Of werkt Gods Geest bij de herschepping net zoals bij de schepping? Grijpt Hij radicaal in en verandert Hij ons zonder **meer**? Ook zonder dat **wij** zelf worden ingeschakeld? Maar dan **behandelt** God ons niet als verantwoordelijke **mensen** en hebben zijn geboden en **aansporingen** en **vermaningen** geen zin **meer**.

Beter kunnen we ons **voorstellen**, dat God ons **met** zoveel kracht **beïn-**

vloedt, dat wij **geen** slachtoffer blijven van eigen onmacht, **maar** niet zo sterk, **dat** onze eigen persoonlijkheid en verantwoordelijkheid worden weggeduwd. **Dat** is de situatie waarin **Gods Geest inwoont in** ons leven **en** heel intiem invloed uitoefent op onze geest. Zo wordt op een of andere manier het menselijk hart in beslag genomen door het goddelijk leven. Er ontstaat een **vergaande intimiteit**, waarin wij in het goddelijk leven worden binngetrokken. De Heilige Geest wordt bepalend voor mijn geestelijke **opstelling**. **Zo wordt Gods heil door de Geest als een vernieuwende werkelijkheid ingedragen in het gewone leven.**

Je kunt de vraag **stellen**: gaat ds. Van den Brink niet te ver met dit soort verstandelijke analyses van een mysterieuze geestelijke realiteit? Ook zelf **zegt** hij, dat er vragen bij gesteld kunnen worden. Wat hem echter drijft is, dat hij duidelijk wil **maken**, dat het geloof te maken heeft met realiteit. Het beweegt zich niet op een ander niveau dan de dagelijkse **werkelijkheid** waarin wij **verkeren**. In de werkelijkheid van alledag is **daar ook** de realiteit van het geloof. De werkelijkheid van Gods Geest is werkzaam in het leven **van mensen** die volledig **functioneren** in het moderne bestaan. Misschien is het nader **doordenken** wel **wat** gewaagd, maar toch aanvaardbaar, als het **ons** helpt een **beter** zicht te **krijgen** op die realiteit van Gods Geest in ons leven en daarvan desgevraagd ook rekenschap te kunnen geven aan anderen.

DE HEILIGE GEEST: GOD MET ELK VAN ONS

De Heilige Geest is voor ons vaak **maar vaag**. Het geloof in de Geest zegt ons **niet zoveel**. Je **kunt** je er zo weinig bij voorstellen.

De verschillende christelijke schrij-

vers aan **wie** we aandacht gaven, zien dat **anders**. Voor hen is **de Heilige Geest een realiteit**. En dan niet ver weg, maar juist **zeer dichtbij**, **zeer** intiem in het **leven van de gelovigen**. De **Geest** van God is een realiteit van het **grootste** gewicht voor ons geloofsleven.

Zij vragen **onze aandacht voor** wat de **Bijbel zegt** over het **wonen van de Geest** in de gelovigen. Wat betekent dat concreet? Het is voor hen een werkelijkheid **die bij het geloven hoort**, zelfs als wij dat **niet** of nauwelijks **beseffen**. Het is een realiteit die zich in het verborgene bevindt, **maar** die ons leven **op een ander** spoor zet. Daardoor mogen we onszelf zien **als** een nieuwe schepping, waaraan God voortdurend werkt. Van binnenuit worden we omgevormd. De **Geest van God** gaat ons steeds **meer** beheersen. Een rol spelen ook in onze **levenspraktijk**. Zijn stempel daarop drukken.

Het leven van de volgelingen van **Christus** is na zijn hemelvaart niet **verarmd**, al hebben we dan de Geest als **troost** gekregen. Hemelvaart was **nodig** voor Pinksteren en de uitstorting van de Geest 'op alle vlees' maakte het christelijk leven juist **rijker**: God met **elk van ons**!

De gelovige weet dat God **reëel** bestaat. Niet ver weg, niet op afstand, niet **zo** dat Hij – feitelijk deïstisch gezien – **wel** de Schepper is, **maar** Zich toch verder weinig met de wereld inlaat. In Hem **leven wij, k e - gen we ons** en **zijn wij**: Hij houdt **ons** leven **van** minuut tot minuut in stand door de **krachten** die Hij uitzendt in **zijn** schepping.

En naast deze dragende aanwezigheid kennen de gelovigen ook Gods genadige inwonen in hun leven. Een blijvende **intieme verbondenheid**, waarin **Hij zijn** liefde in **ons** leven brengt Dat maakt ons levend, warm **en vruchtbaar**.

Dat is de realiteit waarvan ook **ons doopsformulier** spreekt. God de Vader **sloot** een verbond met **ons**. Ais zijn kinderen mogen we rekenen

op zijn zorg en leiding. God de Zoon neemt ons mee in zijn dood en opstanding, waarom God ons ziet als Hem. **God** de Geest wil in ons wonen en het nieuwe leven van **Christus** in ons bestaan tot ontplooiing brengen. Hij brengt de vergelijking van ons kwaad en een dagelijks voortgaande vernieuwing. En dat in het **perspectief** van een **volkomen** herschepping.

Dat is de werkelijkheid van het geloof, een **werkelijkheid** met zoveel aspecten, dat alles wat we erover zeggen te mager is en te kort schiet. Het zijn slechts 'formuleringen van een mysterie'.

Over de **diepte** van het mysterie **God-met-ons** kwamen we mooie dingen tegen bij Augustinus en **Qrillus**. **Lewis** en **Dijk** wezen op de **weidse perspectieven** en de concreetheid die je je daarbij zou kunnen voorstellen. Van den **Brink** laat zien hoe dit mysterie een **realiteit** is, die ook in het leven van de moderne mens aan het eind van de twintigste eeuw een **plaats** kan krijgen. Toch blijft het een **verborgenheid**, net zoals de aanwezigheid van

Christus in het Avondmaal, **waarvan** Calvijn heeft gezegd, dat we haar meer ervaren dan begrijpen. En bij dat ervaren denkt hij niet aan het heel bijzondere.

Gods **koninkrijk komt** niet met **uiterlijk** vertoon. Wij moeten het niet zoeken in opvallende werkingen van de Geest. Wie niet kan meepraten over dat uitzonderlijke en in het oog vallende, moet zich niet laten aanpraten, dat **zijn** geloof maar mager is of **weinig** voorstelt.

God is met ons in 'de dag der kleine duigen'.

Zijn Geest werkt als adem, water en vuur.

Wij leven op de adem van zijn stem, ook als nieuwe schepping. De **Geest** zorgt voor voortdurende irrigatie, waardoor ons leven vruchten kan dragen. En als leesbare brieven van Christus mogen wij dat water ook weer **doorgeven** aan anderen. De Geest werkt ook als vuur, dat gloed in ons leven brengt. Hij zorgt voortdurend voor bezieling, wat vraagt om een **aanstekelijk** leven. Hij staat ons bij in de strijd. Hij beschermt ons tegen de **aanvallen** van de boze, **Hij** rust ons uit met verde-

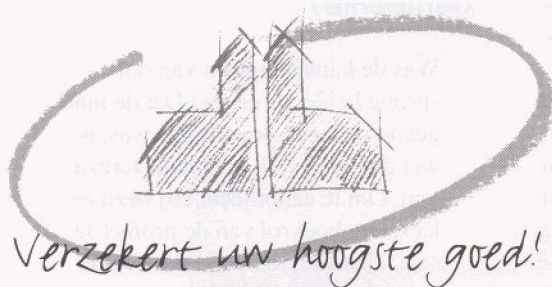
digingswapens, **Hij** spreekt door **onze** mond als we ter verantwoording worden geroepen. En al dit **werk** verricht de Heilige Geest in de kaders van **Woord en kerk**, geloof en doop, heiliging en vervulling van de wet. Zijn werken in ons kven is een dynamische activiteit, waardoor ons leven in ups en downs, in ons bedroeven van de Geest en in het volgen van **zijn** spoor, zich afspeelt in een groots perspectief.

Ik denk, dat het van groot belang is, dat we op een heel concrete manier geloven in de Heilige Geest en **zijn** werken in ons. Dat kan meer **warmte**, diepgang en perspectief in ons geloofsleven brengen.

Ik hoop, dat **kennismaking** met de gedachten van Augustinus en **Cyrillus**, **Lewis**, **Dijk** en Van den **Brink** ook voor u inspirerend mag zijn.

Dat ze ons helpen beseffen wat het **betekent** te mogen leven met een God die ons zo **nabij** wil zijn. En zo iets mogen betekenen om ons **Gereformeerde** geloof in de Heilige Geest meer **concreet** te beleven in een **bijbels** katholieke spiritualiteit.

donatus

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 d4 verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor at uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

GRENDOVERGANGEN VAN DE GEEST 3

M. van Veelen

De dienaar van koningin Kandake (Hand. 8 : 26-40)

Schriftstudie

De planmatige opzet van de kerkplanting door de Geest is af te lezen uit de opbouw van het boek Handelingen: Jeruzalem/Judea-Samaria-de andere volken. Zo eindigden we vorige week. Het werk onder de volken vinden we in de hoofdstukken 9-28. Mooi! Of misschien te mooi? Vond de grensovergang naar de heidenen eigenlijk wel plaats in het huis van Cornelius (Hand. 10)? Of gebeurde dat al eerder, in de wagen van de kamerling uit Ethiopië? Hoe past de geschiedenis van deze vreemdeling in het geheel van Handelingen 8-10? Over deze vraag gaat het in dit derde en laatste artikel.

Ersteling uit Afrika?

In de Nieuwe Vertaling (NBG 1951) staat de geschiedenis van Filippus en de Kamerling uit Ethiopië onder het kopje 'De kamerling uit Morenland'. Morenland. Dat valt op. Vooral omdat de naam 'moorman' of 'morenland' in de geschiedenis zelf niet voorkomt. Het kopje van het NBG sluit aan bij de traditionele opvatting over de 'moorman'. In deze traditie is de kamerling de eerste neger, die onder het beslag komt van het evangelie. Hij is dan de vroege eersteling van het zwarte continent. Hem zullen in de eeuw van de zending velen volgen uit de duisternis van het afrikaanse heidendom naar het licht van de Here Christus. Zo is de kamerling voorgesteld in bijbelvertellingen en preken. Zo is hij afgebeeld in de christelijke kunst, voorzien van typisch negroid trekken. Rembrandts schilderij

'De doop van de kamerling' (1426, Catherijneconvent Utrecht) is er een fraai voorbeeld van.

Een gesneden in de gemeente?

Was de kamerling een van m-sprong heidense neger? Dat de man geen volslagen ongelovige was, is wel duidelijk. Hij reist naar Jeruzalem. Om te aanbidden. Hij bezit en leest een boekrol van de profeet Jesaja. Heeft hij die peperdure rol in Jeruzalem gekocht? Dat staat er niet bij. Best mogelijk dat hij de boekrol in Ethiopië bezat. Op zijn minst blijkt uit dit alles dat de kamerling zeer geïnteresseerd is in de godsdienst van Israël. En zijn interesse was meer dan theoretisch. In de Griekse wereld heetten mensen met een dergelijke interesse in de joodse godsdienst 'godvrezenden' of 'vereerders van Gd'. Zij woonden de synagogediensten bij

en sloten zich in veel opzichten bij de joden aan zonder helemaal jood te worden. Je kunt deze godvrezenden in Handelingen nogal eens tegen (13 : 15; 16 : 14; 17 : 4, 17; 18 : 7, 13; 19 : 27). Ze behoren vaak tot de eersten die geloof schenken aan de blijde boodschap die Paulus brengt. Was de kamerling een soort afrikaanse 'godvrezende'?

De Ethiopiër was in ieder geval geen jodengenoot, geen proseliet die zich heeft laten besnijden en daarmee helemaal tot het jodendom is overgegaan. Want hij is een kamerling. Dat betekent niet kamerheer of kamerdienaar of iets dergelijks; maar: eunuch, ontmande, gesneden. En ge-sneden-zijn sluit besneden worden uit. De wet zegt daarover: 'Hij, die door kneuzing ontmand is of wie het mannelijk lid is afgesneden, zal niet in de gemeente des Heren komen' (Dt. 23 : 1). Dit gebod slaat zeker ook op hen die opzettelijk ontmand zijn. En zoals het joodse gesneden buiten Israël sloot, zo verhinderde het eunuchen uit de volken de toegang tot Israël.

De kamerling was dus geen volslagen beiden. Hij was evenmin een jodengenoot. Dus was hij of een afrikaanse 'godvrezende' of... helemaal geen 'moorman', maar een geboren jood. Voor deze laatste opvatting pleiten argumenten (a) uit Handelingen 8, (b) uit wat we over joden en kamerlingen weten, (c) gebaseerd op de plaats van zijn geschiedenis in het boek Handelingen, tussen de Samaritanen en Cornelius. Die gaan we nu achtereenvolgens na.

De kamerling en heidenen?

Naar aanleiding van de gebeurtenissen rond Cornelius hebben we al

gezien hoe sterk de aversie van de joden jegens de heidenen was. Die aversie was algemeen. Ook in de kerk in Jeruzalem. *Het is niet denkbaar dat Filippus daar anders tegenover stond.*

Toch vertoont Filippus bij zijn entree in de wagen van de kamerling niets van de moeite die Petrus had bij het betreden van het huis van Cornelius. Dat het hier om een wagen gaat en niet om een huis maakt geen verschil. De wagen van een heiden is net zo onrein als diens huis.

De tegenwerping dat Filippus mogelijk behoorde tot de joden uit de Griekse diaspora, die het met de rituele reinheid wat minder precies namen dan de Palestijnse joden, houdt geen steek. Ook de diasporajoden hebben zich aan de reinheidswetten gehouden. De regel waar naar Petrus verwijst in Handelingen 10 : 28 is absoluut: het is een jood verboden zich te voegen bij of te gaan tot een niet-jood. Zo iets deed een jood gewwn niet!

Toch protesteert Filippus geen moment tegen het bevel 'voeg u bij & ze wagen'. Dat valt op als je het vergelijkt met het 'Geenszins, Here!' van Petrus in Handelingen 10. Van protest van anderen achteraf tegen Filippus' handelwijze lees je evenmin (vgl. Hand. 11 : 2v). Over moeiten binnen de kerk over contact met heidenen lees je pas in Handelingen 11. Dan mag je aannemen dat die moeiten zich voor het eerst hebben voorgedaan na het bezoek van Petrus aan Cornelius. De geschiedenis van Handelingen 8 : 26-40 laat slechts één conclusie over: *de kamerling was geen heiden. Hij was een jood.* We zullen nog zien dat zijn afkomst en zijn gesneden-zijn geen echte argumenten tegen deze conclusie opleveren.

Joden in Ethiopië

Waarschijnlijk is de gedachte &t de Ethiopiër een ontmande jood was de meeste uitleggers onaangenaam geweest. Toch zijn er goede argumenten voor dat hij een jood was.

1 Er woonde sinds de ballingschap een groot aantal joden in Egypte en het aangrenzende Soedan (het 'Ethiopië' van Handelingen). Er zijn zelfs serieuze plannen geweest voor de herbouw van de tempel (!) in Egypte.

2 Dat Lucas de kamerling een 'Ethiopiër' noemt zegt alleen dat hij er woonde, het zegt niets over zijn komaf. in Handelingen 2 heten de joden uit Parthië, Medië en Elam kortweg Parthen, Meden en Elamieten.

3 De kamerling gedraagt zich als jood. Hij reist naar Jeruzalem om te aanbidden en hij leest de profeet Jesaja.

4 Eigenlijk is de enige reden waarom deze man voor een niet-jood is gehouden, dat hij in Handelingen 8 : 27 een eunuch wordt genoemd. Was dat niet het geval, dan zou je de hele geschiedenis moeilijk anders kunnen lezen dan als een verhaal over een aanzienlijke jood uit het verre Ethiopië.

Was de kamerling een neger? Mogelijk wel, maar dan één zoals ze in onze tijd door de Israëlsche regering uit Ethiopië zijn overgevoerd, een Falasja, een zwarte jood. In ieder geval was hij joods. Lucas vertelt ons niets over zijn huidskleur.

Joodse eunuchen

Waren er ontmande joden? Ongetwijfeld zijn die er geweest. Want:

1 De wet van Mozes houdt er rekening mee, dat zij voorkomen onder Israël (Dt. 23 : 1).

2 De profeet Jesaja heeft messiaanse beloften voor joodse ontmanden. 'Laat dan de vreemdeling die zich bij de Here aan-sloot, niet zeggen: De Here zal mij zeker afzonderen van zijn volk; en laat de ontmande niet zeggen: Zie, ik ben een dorre boom' (Jes. 56 : 3, 4). Hij noemt in deze profetie twee groepen met een afgezonderde plaats in Israël. 'Vreemdelingen die zich bij de Here hebben aangesloten' (vss. 3,6), en 'ontmanden die de sabbatten on-

derhouden, en verkiezen wat God behaagt en zich houden aan zijn verbond' (vs. 4). Er is geen reden aan te nemen, dat de ontmanden ook vreemdelingen zijn.

Heb zal wel geen toeval zijn dat de kamerling juist in Jesaja zit te lezen! Jesaja is de enige profeet, die van heil voor de ontmanden profeteert.

3 Daniël en zijn drie vrienden zijn stellig – evenals hun lotgenoten uit andere volken – door Nebukadnesar ontmand. Ook zij waren hoge beambten aan een koninklijk hof. Net als de kamerling van Kandake.

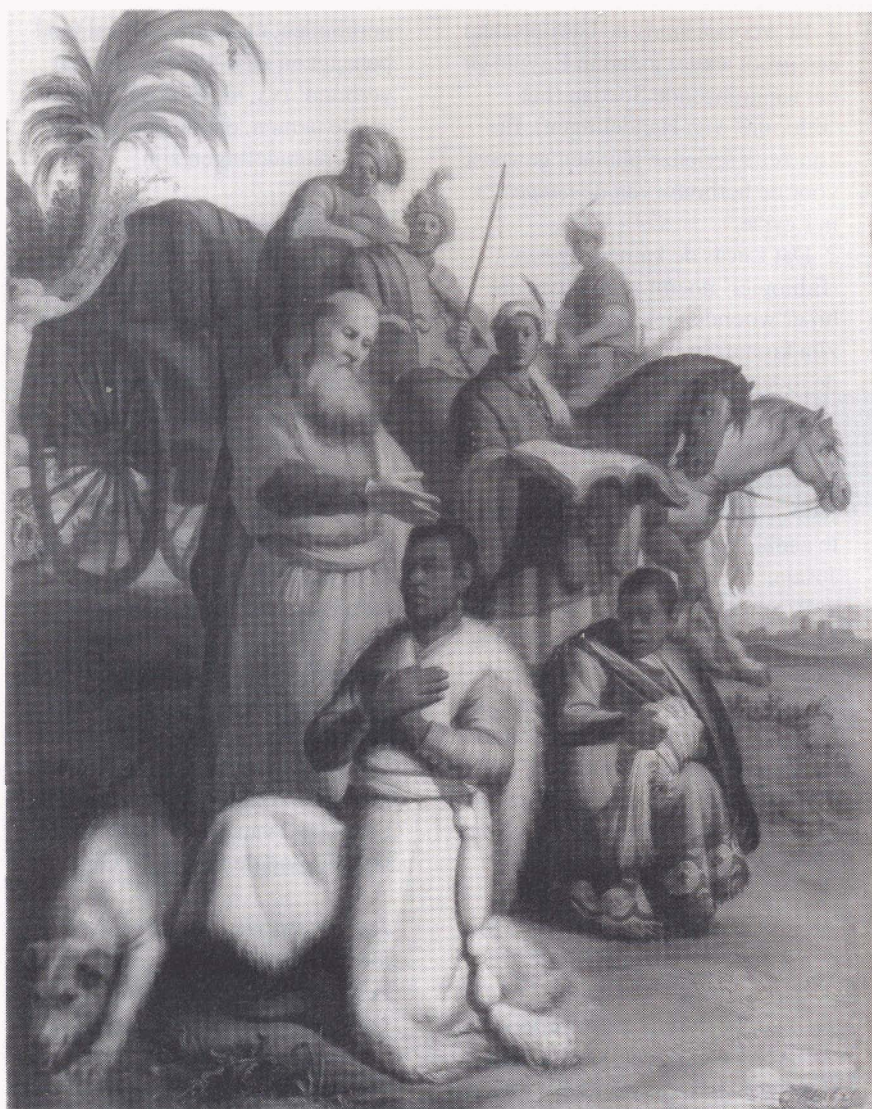
4 In buitenbijbelse literatuur komen eveneens joodse eunuchen voor. Gesneden zijn was een voorwaarde voor het bereiken van een hoge positie aan het hof van een vrouwelijke vorst als de Kandake. Dat een eunuch een hoge beambte is bij een koningin is een gebruikelijke stand van zaken geweest in de landen rond de Perzische Golf.

Je kunt ernaar gissen hoe deze jood ontmand is geraakt. Is hij zo geboren? Is hij in zijn jeugd per ongeluk verminkt geraakt? Hebben anderen hem dat tegen zijn zin aangedaan? En heeft hij toen het beste van zijn leven gemaakt met een carrière aan het hof? Of hebben zijn ouders (of hijzelf) bewust voor de ontmanning gekozen? Het laatste geval is beslist niet ondenkbaar.

De kamerling tussen Samaria en Caesarea

Als de geschiedenis van de kamerling het verslag zou zijn van een heidenbekering vóór Cornelius, zou ze de opbouw van Handelingen 9-11 opvallend doorbreken. Ook dat pleit er voor dat de kamerling een jood is geweest. Als de geschiedenis van de toebrengring van een ontmande jood staat zijn verhaal precies op de goede plaats in Handelingen. Het sluit de beschrijving van het werk van Filippus af. De kamerling past in de volgorde:

Rembrandt, De Doop van de Kamerling, 1626. Olieverf op paneel.
46 x 47,5 cm. Museum Catharijneconvent, Utrecht.

In een zich naar achteren bewegende slinger zien we allereerst de kamerling, gekleed in een witte bontmantel als symbool voor rijkdom, die door Filippus wordt gedoopt. Achter Filippus langs komt een merkwaardig grote hond te voorschijn die van het water drinkt, zuiver en geen wijwater. Iets meer naar achteren knielt een dienaar die de muts van de opperschatbewaarder vasthoudt, terwijl een tweede dienaar, iets verder terug, een enorme foliant draagt. Dat boek verwijst naar het lezen door de kamerling van de profeet Jesaja. Verderweg zien we de Met twee paarden bespannen wagen van de kamerling. De dieren zijn nog vol activiteit, nu ze zomaar ineens moesten stoppen. De koetsier met zijn knecht en een op een paard gezeten soldaat daarachter kijken verbaasd toe. Het werk is een illustratie van de protestantse doopopvatting: aan de doop dient de prediking van het Woord en het geloof daarin, vooraf te gaan. Men neemt aan dat schilderijen met dit onderwerp in de woonhuizen hingen. Ze zullen de bewoners gewezen hebben op hun eigen doop, door welke het verbond dat God met zijn volk had gesloten, ook voor hen persoonlijk betekenis had gekregen. Opvallend in dit schilderij is een ander motief, namelijk het contrast tussen de zwarte huidskleur van de kamerling en het 'witmaken' van zijn ziel, geïmpliceerd in de witte mantel. De overdreven grote gordel wijst naar de nieuwe levenswandel: je met deugden omgorden. Het gebaar dat Filippus maakt lijkt direct afkomstig te zijn van een gereformeerde predikant.

JMcJ

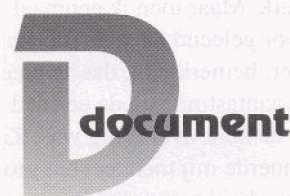
- Samaritanen, uitgesloten van het heil door hun eigenwillige eredienst aan de Here;
- ontmanden, uitgesloten van het heil door het oordeel van de wet over hun gebrek;
- de volken, uitgesloten van het heil door Gods verkiezing gedurende het oude verbond.

Bij de Samaritanen en bij de eerste heiden Cornelius gaat het evangelie een grens over die het nog nooit is overgegaan. De Here Christus breidt zijn kerk uit over totaal nieuwe gebieden. Hij doet dit door de dienst van zijn apostelen, die Hij als gezaghebbende leiders van zijn gemeente heeft aangesteld. Hij markeert deze grensovergangen door zijn Geest op waarneembare manier aan deze nieuwe delen van zijn gemeente te geven. Een grensovergang in die zin is de prediking aan de kamerling niet. Bij zijn bekering blijft het evangelie binnen de grens van de gemeente uit de joden. De wet sloot hem daarbuiten, Christus laat hem weer binnen. Hij laat de onvruchtbare boom (Jes. 56 : 4) de vrucht van de Geest dragen: blijdschap. De kamerling was een jood. Het oordeel van de wet (Dt. 23 : 1) sloot hem buiten de gemeente. Niettemin bleef de kamerling Israëliet. Dat verklaart waarom in zijn geschiedenis geen apostel optreedt en ook waarom de Heilige Geest aan hem niet op waarneembare wijze wordt geschonken. Als jood wordt de kamerling weer opgenomen in de gemeente uit de joden. Daardoor krijgt hij deel aan de Geest die al op de pinksterdag over deze gemeente is uitgestort. Optreden van apostelen is in zijn geval niet nodig. Het is mogelijk dat Lucas met de impliciete verwijzing naar de dubbelprophetie van Jesaja 56 over ontmanden en vreemdelingen preludeert op het thema van de zending onder de volken dat vanaf Handelingen 9 zijn boek beheerst. Voor goede bijbelkenners – zoals Lucas' eerste lezers dat waren – was die verwijzing duidelijker dan voor ons vandaag.

HET RECHT VAN REFORMATIE

Calvijs antwoord aan Sadoletus

C. Trimp

De roomse kardinaal-bisschop **Sadoletus** probeerde de **kerk** van Genève **weer** terug te brengen onder het pauselijk gezag. In een brief beschuldigde hij Calvijn **van** tweërlei misdrijf: het zaaien van dwaalleer **en** kerkscheuring.

De reformator wordt als beklaagde **voor** Gods rechterstoel gedaagd. In zijn **antwoord** van 1 september 1539 aan Sadoletus wil Calvijn de zaak **ook** op dit **niveau** behandelen:

Daarheen roep ik u **zonder** aarzelen **ook** op. **Want in** onze leer is een beslistheid, die **ook voor** de hemelse Rechter niet terugdeinst, omdat zij van Hem is uitgegaan.

Vandaar dat Calvijn **zijn** verdediging voert in de **vorm van** een aanspreken van God, de hemelse Rechter.

Sadoletus **kwam** met de **aanklacht**, dat Calvijn **het gewaagd** heeft **als een scheurmaker op te** treden in de kerk. Maar Calvijn heeft **daarin** een goed geweten:

toen in de verwarring **van** de strijd de strijders niet meer wisten waaraan zij zich te houden hadden en in wilde wanorde **uiteenvluchten**,

toen heb ik, om hen uit de verwarring bijeen te zamelen, geen vreemde banier opgestoken, maar de **uwe**, die **wij** onvoorwaardelijk moeten volgen, willen wij tot uw **volk** gerekend worden(...)

Ik heb steeds in woord en daad **mijn** ijver voor de eenheid van de kerk laten blijken. De eenheid van **de kerk bestond voor mij hierin**, dat zij in **U haar oorsprong heeft en in U haar levensdoel** heeft. Want zo vaak U ons vrede en eendracht aanbeveelt, hebt U

*steeds tegelijk **Uzelf de enige band van huur eenheid genoemd.***

Ik zou echter de vrede met hen, die zich als priester der kerk en als zuilen van het geloof uitgaven, hebben moeten kopen met het verstoten van uw waarheid(...)

Ik heb het ook **niet** als een scheiding van uw kerk beschouwd, toen ik met deze leiders streed. Want door **uw Zoon** en door uw apostelen hebt u ons gewaar-schuwde, **dat** er op die plaats lieden zouden komen, met wie men eenvoudig niet **een** van zijn **mócht zijn**. En dat heeft **Hij** niet **gezegd** van mensen die van buiten **komen**, maar van mensen die zich herders noemen: rovende wolven en **valse** profeten zullen komen, en wees op uw hoede voor hen (Math. 7 : 15).

Waar Hij nu tot voorzichtigheid aanspoorde, **zou** ik daar mijn hand roekeloos uitsteken? De apostelen noemden de **ergste** vijanden van uw kerk hen die uit haarzelf voortkwamen, die zich achter de naam van herder verborgen (2 Petr. 2 : 1, 1 Joh. 2 : 18). Hoe zou ik dan aarzelen mij af te scheiden van **zulke** mensen, **die** de apostelen ons als vijanden voorstellen?

Calvijn **had** daarbij het **voorbeeld** voor ogen van de oudtestamentische profeten die een zware strijd moesten voeren tegen de priesters van hun tijd, **de** kerkeijke leiders van het Joodse volk.

Maar **uw** profeten werden toch niet als vijanden van de kerkelij-**ke** eenheid beschouwd, omdat zij – uit ijver voor de wederopbouw van een ineengestorte godsdienst

– zich niet wilden neerleggen bij de krachtige tegenstand van de priesters? Zij bleven juist trouw aan de ware eenheid van de kerk, terwijl zij door misdadige priesters met zware banvloeken werden bedreigd **en** men hen geen plaats meer waardig keurde onder de mensen, laat **staan** onder de heiligen. **Hun** voorbeeld sterkte mij ertoe om stand te houden, opdat **geen beschuldiging** of bedreiging **mij** zou weerhouden om voortdurend en onbevreesd tegenstand te bieden tegen hen die onder het masker **van** de herder met roekeloze heerszucht uw **kerk** verwoestten. Mijn ijver voor de **eenheid van uw kerk, waarvan alleen de waarheid** het cement is, versterkte mijn geweten.

De leer van de kerk van Rome **was** geleidelijk aan **ernstig** verbasterd. Toen er wederkeer kwam naar de Schrift, was **ook** Calvijn aanvankelijk geen aanhanger van de 'nieuwe leer' en dat uit eerbied voor de **kerk**:

Intussen **was** er een hiervan grondig verschillende leer opgekomen, die niet afvoerde van de christelijke belijdenis, maar ons rechtstreeks naar de **Bron** leidde, en haar – vrij van alle bijmengsels – in haar zuiverheid deed uitkomen. Gekant tegen nieuwigheden, heb ik die leer niet terstond warm omhelsd, maar er aanvankelijk tegenstand tegen **geboden**, temeer omdat ik mij – tengevolge van standvastigheid of halsstarrigheid in het vasthouden aan **wat** je eenmaal geleerd hebt – er moeilijk toe kon brengen om mijn leven in onzekerheid door te **brenge**n.

Boven alles hield mij één zaak daarvan verwijderd: eerbied voor de kerk. Maar **toen** ik eenmaal het oor geleend had aan die **andere** leer, bemerkte ik, & de **vrees** voor aantasting **van** de eerbied voor de **kerk** **overbodig** was. Zij herinnerde **mij** toch aan het grote onderscheid **tussen** het heengaan **uit** de kerk of het **willen** reinigen van haar **smetten**, waarmee zij zich heeft bezoedeld. In **schone** **bewoordingen** werd over de **kerk** gesproken en er werd een buitengewone ijver aan & dag gelegd voor de handhaving van haar eenheid. En om de **verdenking** te **weren**, dat zij met de naam **van** de **kerk** de spot dreven, toonden de predikers der nieuwe leer **aan**, dat het werkelijk niet zo ongehoord was, dat er op de **plaats** **van** de **herder** een **antichrist** zat. Zij **voerden** talrijke voorbeelden aan, waaruit duidelijk bleek, dat zij geen ander doel nastreefden dan de opbouw van de **kerk**.

Het allergrootstemisdrijf waarvan men de Reformatoren beschuldigt, is dat zij het **aangedurfd** hebben de bruid van Christus te **verscheuren**. **Daarop** reageert Calvijn **tegen** Sadoletus:

Als dat **waar was**, zouden u en de hele wereld ons terecht voor **verloren** houden. Maar ik **kan** die aantijging niet anders verstaan, dan dat u 'verscheuren' van Christus' bruid' **noemt**, **dat men aan Christus een reine bmid wil voorstellen**; een bruid die er met heilige ijver **voor waakt**, dat zij werkelijk alleen aan Christus **toegewijd** zal zijn. **Dat men haar terugbrengt** van het verderf van het schandelijkste overspel tot de echtelijke **trouw** en dat **men** zonder aarzeling alle echtbrekers **tegenwoordt** die men erop betrapt dat zij **haar** kuisheid belagen. En wat hebben wij nu anders **ge**daan? Was niet de **reinheid** van de **kerk** door uw partij met vreemde leringen **besmeurd** en geschonden? Was zij niet **besmet**

met de afschuwelijkste vorm van echtbreuk: met de beelden-dienst? Waarlijk, omdat wij niet geduld hebben, dat het hoogheilige huwelijk van Christus door u **tot een bespotting gemaakt** zou **worden**, moesten wij **zijn** bruid wel **met harde handen aanpakken**.

Niet Calvijn en de andere **reformatoren** schenden de **kerk**; de roomsgezinden schonden niet alleen de **kerk**, maar ook Christus zelf. In de verbasterde **kerk** heerste de **rust** dat Christus werd doodgezwegen.

Sinds de nieuwe **opgang** van het evangelie is er een **fellere** strijd ontstaan, waarvan voorheen geen sprake was. Maar **dat wordt** de onzen als schuld aangerekend, terwijl zij toch bij **heel hun** streven geen ander doel hebben, dan de vroomheid weer te verheffen en de gemeenten die in **twee**-dracht verdeeld zijn, weer tot ware eenheid **terug** te brengen (...) Wij **willen** een **vrede**, waarboven Christus als **koning** heerst; u echter meent alle **vermeerderingen**

van Christus' invloed als verlies te moeten **boeken**(...)

Geve God, dat U, Sadoletus, met al de uwen, eens zult inzien, dat er geen **andere band van kerkelijke eenheid is** & **het feit, dat de Here Christus, die ons met God de Vader verzoend heeft, ons uit de verstrooiing in de gemeenschap van Zijn lichaam verzamelt, opdat wij zo alleen door zijn Woord en zijn Geest tot één hart en één ziel samen opgroeien.**

Geslaagd!

Geef de **Ronald-trilogie** van Ali C. Drost-Brouwer

Van f 36,95 voor maar **f 17,50**

Verkrijgbaar bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postbus 25 - 4460 AA Goes - Telefoon 0113-215591

Het nieuwe Handboek 1997

Ten dienste van de Geref. Kerken in Nederland

Paperback, 368 pag., **f 17,50**

Handboek 1997 nu ook digitaal!

Met de bon die opgenomen is in het Handboek 1997, kan een computerprogramma worden besteld waarmee de gegevens uit dit boek digitaal zichtbaar gemaakt kunnen worden.

Prijs: **f 17,50**

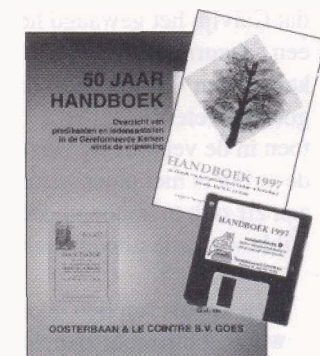
Heeft u de uitgave 50 jaar HANDBOEK?

Hierin zijn de belangrijkste kerkelijke gegevens van 1945-1995 opgenomen. Een zeer handig naslagwerk

Geniet **f 27,50**

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.
Postbus 25 - 4460 AA Goes - Tel. 0113-215591

Verkrijgbaar bij de boekhandel

WAT DE GEEST TOT DE GEMEENTEN ZEGT

P.H.R. van Houwelingen

B boekbespreking

De zeven brieven uit het bijbelboek Openbaring, hoofdstuk 2 en 3, worden veel bepreekt vanwege hun actualiteit voor de kerk. Zeven gemeenten in Klein-Azië moesten door Johannes aangeschreven worden namens de verheerlijkte Christus, die zich op het eiland Patmos aan hem openbaarde. Maar in al die brieven is het dezelfde Geest die de gemeenten aanspreekt, zowel afzonderlijk als gezamenlijk. Uit Canada stamt een boekje, waarin Jerome M. Julien de preken heeft gebundeld die hij vlak voor zijn vertrek uit de Independent Reformed Church of Sheffield, Ontario, gehouden heeft. Deze bundel is dan ook aan genoemde gemeente opgedragen. Maar de titel, *Wat de Geest tot de gemeenten zegt*, geeft al aan & de inhoud ook voor een breder publiek bestemd is: gemeenten in het meervoud.

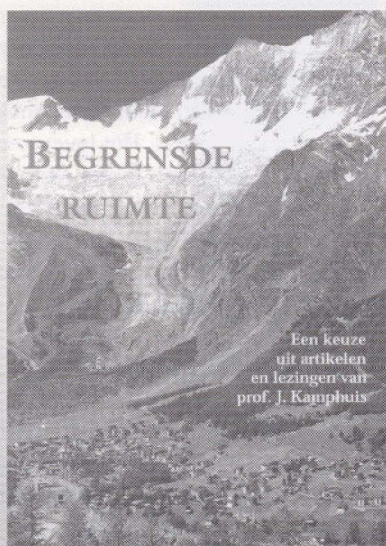
De zeven preken zijn verankerd in de exegese en voorzien van voorbeelden uit de kerkgeschiedenis, maar tegelijk toegespitst op het kerkelijk leven van tegenwoordig. En wat de Geest tot de gemeenten heeft gezegd, blijkt een internationale en altijd-geldige boodschap te zijn. Afgezien van twee pagina's over de geschiedenis van de puriteinen in New England, is er nauwelijks iets in dit boekje dat typisch Canadees genoemd zou kunnen worden. De inhoud van de preken past ook uitstekend bij de Neder-

landse situatie (alleen lijkt de typografie mij als Nederlander wat te uitbundig). Soms wordt zelfs verwezen naar onze gereformeerde belijdenisgeschriften, bijvoorbeeld waar het gaat om het kleine begin van gehoorzaamheid dat er mag zijn (HC zondag 44) en om de kenmerken van de ware en de valse kerk (NGB 29).

Enkele aanwijzingen voor de liturgie completeren dit vriendelijk geprijsde boek.

N.a.v. I.M. Julien, *What the Spirit Says to the Churches*. Inheritance Publications, Neerlandia, Alberta, Canada 1996. Omvang 107 pagina's; prijs f. 14,-.

BEGRENSDE RUIMTE,

Een keuze uit artikelen en lezingen van prof. J. Kamphuis
Samengesteld ter gelegenheid van zijn 75e verjaardag

Onder reductie van H.J. Boiten en J.J.C. Dee

Verkrijgbaar bij de boekhandel
416 pag., ing. f 39,50

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, tel. 0113-215591

Datum	Radio/TV	Tijd	Plaats	Predikant
06-07-97	Radio	17.00 uur	Gent	ds. A.A. Kramer
13-07-97	Radio	17.00 uur	Heemse	ds. G. Treurniet
10-08-97	Radio	17.00 uur	Ferwerd-Hallum	ds. D. Noort

M meegelezen

In welke geest willen wij leven?

Onderwijsinstellingen **moeten** leren zakelijker te denken. Je hebt te maken **met** consumenten en klanten. **Studenten vragen** producten: kennis **en kunde**. En levert de instelling onvoldoende kwaliteit, dan gaat de klant naar de **concurrent**. Dr. H. Vroom vindt dat een magere benadering. Onderwijs is **vorming**. En dat geldt ook **voor** het onderwijs dat de kerk geeft, zo schrijft hij in het *Centraal Weekblad* van 16 mei:

Onderwijs wil **mensen** vormen. De vraag is in **welke geest mensen** worden gevormd. **Welk** mensbeeld wordt **over-geleverd en voorgehouden**? **Welke waarden draagt men** over? **Weke onderwijsvormen** zijn daarvoor het meest geschikt? Het is **waar** dat **onderwijs** goed moet zijn georganiseerd **en** dat nieuwe **onderwijsvormen** kunnen helpen, maar nooit kan de student **alleen** maar **klant** zijn. Naast kunden die iemand worden **aangeleerd**, wordt de student **ingewijd** in een bepaalde visie op het leven.

In welke Geest?

Ook in de kerk gaat **het** om **inwijding**. De gemeente bestaat **niet** uit klanten die hun eigen religieuze **behoeften** komen bevredigen, maar uit **mensen** die door **God** worden geroepen om te leven in **zijn Geest**. Ook in de kerk geldt dat **de predikant** zal aansluiten bij wat **mensen** bezighouden niet zal volstaan met wijsheid van vorige generaties over te dragen zonder aansluiting bij wat nu leeft. Enig zakelijk inzicht zou kunnen helpen om de producten beter te 'verkopen': om daar present te **zijn** waar de mensen iets

zoeken. Maar de hoofdvraag is **in welke geest mensen worden Inge-wijd**. In de **Geest van Christus** of in de **geest van deze wereld**, zoals ooit Baäl, Zeus of Wodan, of mals nu: Groei en Welvaart, **Commercie**, Ieder voor-zich of **Nationalisme**.

Waarin willen wij worden **ge-vormd**? *Hoe willen we kinderen en studenten vormen?* **Web** waarden en **idealen** dragen we **aan hen over**? *In wiens Geest willen we leven?*

Door zijn Geest wil God mensen leiden. Dat wil zeggen dat wij het leven in een ander **licht** zien, dat wij vrijer **leren staan tegenover de dingen** en niet **alleen voor onszelf** leven. De vergeving van zonden en de leiding van Gods Geest maken het leven anders. Het leven zoals dat meestal **gaat**, is niet **meer** van-zelfsprekend. Uit welke Geest wil-len we leven? **De geest** van de machten van deze **wereld** of de Geest van Christus?

Toenemende nood?

In *Reformanda* van 7 mei geeft M. Noort een verslag van de jaarvergadering die de **vereniging** hield op 19 april. Een onderdeel daaruit:

Ontmoeting en steun

Ze waren er allemaal **weer**, oude, **vertrouwde** gezichten, op de **jaar-vergadering** van *Reformanda*. Het samenzijn was er een van blijde herkenning en **begroeting**. De landelijke vergaderingen, die nu al zes jaar worden gehouden, zijn niet **meer** weg te **denken**. **Als je je oor te luisteren** legt, hoor je van grote en toenemende **nood** in de kerken.

Toenemend isolement, niet alleen

ten aanzien van de wereld, maar midden in de **kerk**! Broeders en **zusters** die niet meer **serieus geno-men** worden en met wie totaal niet **meer** gerekend wordt in de **grote** vernieuwingsdrang die onder **ons** is toegeslagen. Wat **een verdriet** en wat een eenzaamheid! Wat is het **dan fijn en rijk** als je broeders en **zusters** ontmoeten mag, die naar je **luisteren** en die je begrijpen, omdat ze **hetzelfde meemaken** als jij. Wat geeft dat **een steun en moed om** **toch weer door** te gaan en de strijd niet **op** te geven. Wat is de **HERE** **goed** dat Hij **ons zulke ontmoetingen** geeft.

Het is nogal wat wat we in deze ont-boezeming lezen. N d , isolement, verdriet en eenzaamheid. Als sommigen onder ons dat echt zo beleven, moet dit de hele gemeenschap bezig-houden. We zijn in **& kerk** immers aan elkaar gegeven? Ook bij verschil van **inzicht** worden we geroepen el-kaar te blijven vasthouden. En te **luis-teren** naar **& zorgen** die anderen heb-ben – d of nie? terecht. En ook op te passen met **grote** woorden, die de toets van **gezamenlijke kritiek** niet kunnen doorstaan.

Beroepen en aangenomen te Hardenberg-Centrum (2e predikants-plaats): H.G. Gunnink te Schildwolde.

Persbericht

THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT Schooldag

De Schooldag 1997 wordt D.V. gehouden op woensdag 24 september. Adres: Schooldagcommissie, Broederweg 15, 8261 GS Kampen, ☎ (038) 3312878.

Marktkraampjes. De Schooldagcommissie wijst erop dat kraampjes of standplaatsen voor publieke activiteiten tijdens de Schooldag aangevraagd moeten worden bij de marktmeester van de gemeente Kampen, ☎ (06) 52927143. Aangezien het aantal plaatsen niet onbeperkt is, raadt de commissie ieder die hier belang bij heeft aan vroegtijdig met de marktmeester contact op te nemen.

Persbericht

Zwolle – Vier bijbelstudiebonden binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) werken gezamenlijk aan gemeentebrede schetsen. De eerste schets gaat over 'Heb ik God lief?'. Op drie niveaus worden de schetsen geschreven: de jongere jeugd, de oudere jeugd en de volwassenen.

De Bond voor Gereformeerde Ouderverenigingen, de Bond van Gereformeerde Jongerenverenigingen, de Bond van Verenigingen van Gereformeerde Vrouwen en de Bond van Gereformeerde Bijbelstudieverenigingen hebben een project gestart voor gemeentebrede schetsen. Het thema van een schets kan op al-

le drie niveaus tegelijkertijd in een gemeente besproken worden. In de gezinnen kan zo doorgesproken worden over het onderwerp. In elke schets is een bijbelrooster opgenomen.

De bonden verwachten met deze schetsen de gemeenten te dienen. Hiermee wordt ook bereikt dat predikanten dit werk in hun gemeente niet meer behoeven te doen. De eerste schets – 'Heb ik God lief?' – is inmiddels verschenen. Alle kerkenraden van Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) ontvangen deze schets gratis. De schets mag in een gemeente gekopieerd worden, hierdoor kunnen de kosten zo laag mogelijk blijven. De bonden maken ook gebruik van materiaal dat al voor en door gemeenteleden gemaakt is.

Regelmatig zullen nieuwe schetsen verschijnen. Eind juni zal de tweede schets klaar zijn, met als thema 'mensen met toekomst'. Direct na de zomervakantie zal de derde schets verschijnen over 'het gebed'. Ieder gemeentelid kan deze schetsen in bezit krijgen door overmaking van f 5,- op gironummer 3894745 t.n.v. GVI Zwolle, onder vermelding van de naam van de schets.

Geloof in de politiek

Dit is de titel van een congres dat op zaterdag 14 juni, georganiseerd door de Marnix van St. Aldegonde Stichting en de Groen van Prinsterer Stichting. Er zullen drie lezingen gehouden worden over o.a. de betekenis van het christelijk geloof voor de ontwikkeling van de Nederlandse politiek en samenleving en over hoe christelijke politieke partijen zich

vandaag dienen te manifesteren in een tijd van 'paarse politiek'.

Sprekers zijn o.a. prof. dr. A.Th. van Deursen (em.-hoogleraar nieuwe geschiedenis aan de VU te Amsterdam), E. van Middelkoop (Tweede Kamerlid, GPV), prof. dr. J. Douma (hoogleraar ethiek aan de TU te Kampen) en R. van de Poll (directeur van de Bond tegen het vloeken).

Plaats en tijd: De Reehorst te Ede, van 10.00 tot 15.30 uur (inschrijving vanaf 9.30 uur).

Informatie: ☎ (0341) 254344/(033) 4613546.

Adreswijzigingen e.d.

Blokkzijl * *Preekvoorz./Koster:* Postcode: 8371 WJ (pag. 85).

Emmeloord * *Scriba:* W. Dunning, Dollardstraat 14, 8303 LE, ☎ (0527) 618158 (pag. 86).

Kampen * *Scriba:* B. Oosterhuis, Ter Borch 24, 9472 RB, ☎ (050) 4095673. *Evang.comm.:* Mevr. C. Olthof-Zuidhof, Hazelaarpad 4, 9471 SB, ☎ (050) 4094357 (pag. 86).

Nieuwegein * *Scriba:* Irisstraat 66, 3434 HN, ☎ (030) 6065291 (pag. 119).

Westeremden * *Scriba:* J.J. Werkman, Lofsterweg 5, 9921 NM Steadum (pag. 38).

Predikantsweduwen * *J.D. Teunis-Wielenga:* Kerkewijk 79-41, 3901 EE Veenendaal, ☎ (0318) 522192 (pag. 34).

Verenigingen e.d. * *Koinotès:* Secr. A.B.J. van Ewijk, p/a Finsestraat 37a, 3028 SE Rotterdam (pag. 215).

Onderwijs * *Ten Boer:* Secr. H. Meier, Gruttopad 9, 9791 GD, ☎ (050) 3023357 (pag. 266).

